

Джеръм К. Джеръм

Часовници

Има два вида часовници: едни, които всякога са неточни, знаят, че са неточни и се гордеят с това, и други, които винаги са точни, освен в случаите, когато разчиташ на точността им, а тогава те така те подвеждат, че се учудваш как е възможно да съществуват такива неточни часовници в една цивилизована страна.

Много добре си спомням как веднъж, когато бях още дете, един от тия часовници – от втория вид – вдигна на крак цялата къща в три часа през една зимна нощ. В четири без десет бяхме вече закусили, а малко след пет аз седях на входното стълбище на училището и плачех горчиво, защото мислех, че е дошъл краят на света – наоколо сякаш всичко беше измряло.

Човек, способен да живее в една къща с такъв часовник, без да се, изложи на риска да погуби душата си, като поне веднъж в месеца му казва направо мнението си за него, е или достоен конкурент на библейския Йов, или няма достатъчно хаплив език, за да си струва да се впусне в ругатни.

Най-съкровената мечта на часовника от този вид е да те подмами да му се довериш и след това да се опиташ да хванеш влака, като разчиташ на него. Седмици и седмици наред той ще върви безупречно – дотолкова безупречно, че ако забележиш някакво различие между него и слънцето, без колебание ще решиш, че по-скоро слънцето се нуждае от сверяване, отколкото часовникът. Постепенно стигаш до убеждението, че ако такъв часовник избърза с четвърт секунда или изостане с една осма от мига, сърцето му ще се пръсне от мъка и той ще умре.

С наивната вяра в безупречната точност на часовника някоя прекрасна утрин събираш цялото семейство във входното антре, целуваш децата, като изтриваш след това изцапаната си от мармалад уста, бодваш най-малкото по нослето, даваш обещание, че няма да забравиш да поръчаш въглища, махаш с чадъра си за последен нежен поздрав и тръгваш към гарата.

Все още не мога да реша за себе си кое е по-неприятно: да тичаш две мили с колкото сили имаш и като стигнеш на гарата, да разбереш, че до тръгването на влака остават още четиридесет и пет минути, или пък да си вървиш спокойно, да побъбриш при касата с някой местен глупак, а после лениво да излезеш на перона и да видиш как влакът се изнизва под носа ти.

Часовниците от първия вид, т.е. нормалните часовници, които винаги вървят неточно, са далеч по-безопасни. Навиваш ги в определено време и един-два пъти седмично преместваш стрелките, за да ги

„регулираш“ (същия резултат ще постигнеш, ако се опиташ да „регулираш“ денонощното разписание на някой лондонски уличен котарак). И това го вършиш не от някакви егоистични подбуди, а от чувство на дълг към самите часовници, от простата нужда да знаеш, че каквото и да се случи, ти си направил всичко, което зависи от теб, и никой няма право да те обвинява.

Дори и на ум не ти идва, че часовникът би могъл да ти се отблагодари и затова не изпитваш никакви разочарования. Питаш например колко е часът и прислужницата отговаря:

– Часовникът в трапезарията показва два и четвърт.

Ти обаче не се заблуждаваш, защото знаеш, че в действителност сега е някъде между девет и десет часът вечерта. И като си припомниш, че само преди четири часа същият часовник – наистина любопитен факт – е бил напред само с четиридесет минути, добродушно се учудваш, че през това време е успял толкова много да избърза и оставаш смяян от неговите ресурси и енергия.

Самият аз имам часовник, който със своята независимост, променливо настроение и упорито нежелание да се съобразява с каквито и да било правила надминава всичко, открито досега в областта на хронометрията. Преценяван като часовник, той не струва нищо, но като самоуправляващо се същество е интересна загадка, от която всичко може да се очаква.

Един мой познат твърдеше, че часовникът му не можел да служи на никого друг освен на него, защото само той му разбирал. Уверяваше ме, че това е великолепен часовник, на който можеш да се довериш напълно, стига да го познаваш и да си проучил системата му. Чуждият човек обаче лесно можел да се заблуди.

– Например – обясняваше той, – когато отброи петнайсет удара, а стрелките показват единайсет и дващест, аз знам, че в действителност е осем без четвърт.

И наистина кой друг освен собственика на такъв своенравен часовник би могъл да се ориентира вярно за времето!

Най-голямото очарование на моя часовник обаче е тъкмо неговата последователна непоследователност. Той върви без каквато и да било система и в това отношение е чист „емоционалист“. Някой ден го обзема палаво настроение и той сякаш на шега за една сутрин избързва с три часа. На следващия ден е изнемощял до смърт и едва се влачи, като на всеки четири часа изостава с два, и най-после следобед съвсем спира – дотолкова отмалял, горкият, че не е в състояние да върши нищо.

Вечерта обаче пак се оживява и по своя собствена инициатива тръгва отново.

Не обичам да разчепквам темата часовници, защото аз говоря за тях само истината, а хората смятат, че преувеличавам.

Безкрайно обидно и обезсърчително е, когато полагаш всички усилия да говориш истината, да не ти вярват и да мислят, че преувеличаваш. В такива случаи дори ти се иска да преувеличиш нарочно, за да дадеш на слушателите си възможност да почувствуват разликата. За себе си, поне мога да кажа, че неведнъж ме е изкушавало подобно желание и съм се съдържал само благодарение на възпитанието, което получих още в детството си.

Човек трябва много да внимава и да не си позволява никакви преувеличения. В противен случай това може да се превърне в навик.

А това е един наистина просташки навик. Някога, когато са преувеличавали само поетите и продавачите в манифактурните дюкянчета, оня, които е имал „склонност да надценява, а не да подценява фактите“, се е ползувал със славата на умен, дори оригинален човек. Сега обаче всички „надценяват“. На изкуството да се преувеличава вече не се гледа като на допълнителен предмет в програмата на съвременното възпитание. То е заело място сред задължителните предмети, необходими при подготовката за житейските битки.

Преувеличават всички и преувеличават всичко – от броя на продадените през годината велосипеди до числото на езичниците, които всекидневно приемат християнска вяра, разчитайки на спасението на душите си и на изобилието на уиски. Върху преувеличението са изградени и върху него се опират нашата търговия, нашата литература и изкуство, нашият обществен живот, самото съществуване на държавата ни. Като ученици ние преувеличаваме свиванията си, бележките си, дълговете на бащите си. Като възрастни преувеличаваме ценността на стоките си, на чувствата си, на доходите си – освен когато се срещаме с данъчния инспектор; тогава преувеличаваме разходите си. Преувеличаваме също и добродетелите си, и дори пороците си – макар в действителност да сме скромни и кротки хора, обичаме да се представяме за отчаяни храбреци и мошеници.

Паднали сме толкова низко, че вече не само преувеличаваме, но дори се стараем да постъпваме така, че да оправдаеме лъжата си. И това наричаме „поддържане на фасадата“. Колко сполучливо определя този пълен с горчива ирония израз нашето детско безразсъдство!

Ако имаме сто лири годишен доход, не казваме ли, че са двеста?

Килерът ни може да е празен и да няма с какво да запалим печката си, но се чувствуваме щастливи, ако „светът“ (шестима познати и любопитната съседка) вярва, че разполагаме със сто и петдесет лири годишно. А когато имаме петстотин лири, говориме за хиляда и нашият любим и всемогъщ „свят“ (този път не шест, а шестнайсет познати, от които двама се возят в собствени екипажи) е готов да приеме, че харчим годишно не по-малко от седемстотин лири или поне правим дългове в такъв размер. Месарят и хлебарят обаче, които разговарят надълго и нашироко с прислужницата ни на тази тема, знаят най-добре.

Овладели този номер с течение на времето, ние напълно му отпусхаме края и пилеем парите като индийски раджи или – казано по-точно – се правим, че пилеем, защото вече сме се научили да купуваме привидното с привидно и да демонстрираме привидно богатство с помощта на привидни пари. А добрият стар „свят“ (нека го благослови сатаната, защото той е негово родно дете – в това не се съмнявам, приликата им е очевидна и в най-малките подробности дори) гледа и ръкопляска, смее се на лъжите ни, подпомага измамата и тайно се радва при мисълта за удара, който рано или късно ще ни нанесе истината със своя чук – тежък като чука на Тор. (Тор – скандинавски бог на гръмотевиците. – Б. пр.)

И всички се веселят като на пиршество на вещици, докато замъждука сивото утро.

Истината и фактите са остарели, излезли са от мода, приятели. С тях могат да живеят само скучните и прости хора. Не към действителността, а към привидност се стреми разумното куче в това наше време на разума. Ние отхвърляме с презрение сивкавокафявата твърда земя и строим живота си и въздушните кули в приказната и пъстроцветна като дъга страна на сенките и химерите.

За нас, които заспиваме и се събуждаме отвъд пъстроцветната дъга, в тази кула няма нищо красиво; има само влажна и студена мъгла, съществува само постоянният страх от онзи миг, когато златните облаци ще се разпръснат и ние ще паднем на жестоката твърда земя и ще се ударим зле.

Какво значение имат обаче страхът ни и лошото ни самочувствие, когато нашата вълшебна приоблачна Кула изглежда на другите красива и лъчезарна! Ония, които се трудят на полето, ни гледат отдолу и ни завиждат. А щом те вярват, че има за какво да ни завиждат, може ли да не бъдем доволни! Нали тъкмо така са ни учили – да живеем не за себе си, а за другите. Ние само смело прилагаме онова, на което са ни учили.

О, ние сме безкрайно самоотвержени и лоялни към това

новоизлюпоено владетелче – дете на принц Лъжец и принцеса Претенция. Светът никога не е познавал тиранин, способен да внуши такова сляпо преклонение! Нито един земен господар не е имал толкова неотъждено кралство!

У човека има сякаш някаква вродена потребност да се прекланя пред нещо. Той се оглежда наоколо и пада на колене пред онова, което му се стори най-велико и най-прекрасно. За родените в деветнайсети век в цялата вселена няма по-благороден образ от образа на Лъжата, облечена в откраднатата дреха, умна, находчива, безсърдечна и безсрамна. Нима тя не е достоен идеал за него? И той пада ничком пред нея, целува костеливите ѝ нозе, къдне ѝ се във вечна връстност.

Да, крал Лицемерие е наистина могъщ владетел. Нека изградим храмове от тъмни сенки, където ще можем да му се покланяме, защитени от дневната светлина. Нека го издигнем високо на бутафорен пиедестал. Да живее нашият страхлив и двуличен господар – достоен вожд на воини като нас! Да живее миропомазаният крал Лъжец! Да живее жалкият крал Привидност, пред когото целият свят се прекланя!

Издигайте го на пиедестала много внимателно, о, братя, прикрепяйте го здраво, защото нашият жалък кумир няма нито кости, нито жили. Ако отдръпнем ръце от него, той ще се свлече на земята, ще се превърне в куп стари дрипи, които сърдитият вятър ще отнесе със себе си и ние ще осиротеем. Затова нека посветим живота си на него. Да го подкрепяме, да му служим, да го превъзнасяме до небесата, да го пълним с въздух, с нищо, докато се пукне, а и ние заедно с него.

Защото един ден той неизбежно ще се пукне, особено ако е надут прекалено – нали е мехур. Засега обаче той все още е наш господар, светът повече и повече става свят на преувеличението, на лъжата, на лицемерието и оня, който най-умело преувеличава, най-изкусно се преструва и най-майсторски лъже, е най-велик и най-силен от всички.

Нашият свят е един евтин панаир. Всеки е застанал пред барачката си, бие големия барабан, сочи ярко нарисуваните картинки и призовава публиката:

– Насам, хора, насам! Ако искате да не изглеждате никога стари, бедни или нещастни, купете си от моя сапун! Купете си и плешивата ви глава ще се покрие с коса! Само моят сапун е истински сапун. Пазете се от имитации!

– Купувайте моя сироп! Купувайте, ако ви боли главата или стомахът, или краката! Купувайте, ако са ви строшени ръцете или разбити сърцата! Купувайте, ако имате свадливи тъщи! Пийте по една бутилка

на ден и всичко ще се оправи, всичко ще ви мине, сякаш не е било!

– Влезте в моята църква, ако искате да попаднете след смъртта си в рая! Абонирайте се за моя седмичен наръчник, който струва само едно пени! Платете си за запазено място в църквата мн и не слушайте, моля ви, моя заблуден брат от съседната църква! Моят път е единственият път към спасението!

– Гласувайте за мен, благородни и мъдри избиратели! Издигнете на власт нашата партия и светът ще бъде преобразен така, че в него няма да има място нито за скръбта, нито за греха. За всеки свободен и независим избирател ние сме приготвили – специално за него и съобразена с неговите разбирания, нова Система с приложен към нея просторен и крайно неприветлив ад, където той може да прати всеки, който не му е приятен. Не изпускайте такъв случай.

– Вникнете в моята философия – тя е най-добрата, най-дълбоката! Чуйте моите песни – те са най-сладките в света! Купете си моите картини – те са истинското изкуство. Четете моите книги – те са най-мъдрите, най-интересните.

– Аз съм най-великият майстор на сиренето в света. Аз съм най-великият пълководец. Аз съм най-великият държавник. Аз съм най-великият поет. Аз съм най-великият фокусник. Аз съм най-великият редактор. Аз съм най-големият патриот. Ние сме най-великата нация в света. Ние сме единственият добър народ. Само нашата религия е истинска. Божичко, как крещим!

Как всички крещим, бием барабана и хвалим стоката си! И никой не вярва на нито една наша дума. Хората се питат: „Как да разберем кой от тия самохвалковци е най-умният и най-великият?“ И си отговарят сами: „Тук няма нито един умен, нито един велик. Не търсете тук истински умните и велики хора. Тяхното място не е сред тоза котило на мошеници и шарлатани. Тези, които виждате тук, са само кукуригачи петли. Оня, който кукурига по-силно и по-дълго от другите, трябва да е най-добрият от всички – това е единственото мерило за техните достойнства.“

И какво друго ни остава всъщност, освен да кукуригаме като петли? И който кукурига най-силно и най-продължително от другите, наистина става най-голям и най-велик в това бунисще, което сме нарекли свят.

Аз обаче се отклоних. Всъщност исках да разкажа за нашия часовник.

Преди всичко покупката на този часовник беше приумица на жена

ми. Веднъж бяхме на вечеря у Бъгълсови, а Бъгълс току-що беше купил часовник. Намерил го – така се изрази той – в Есекс. Бъгълс все „намира“ нещо. Застанал пред старинния креват с дърворезба, тежък близо три тона, той най-спокойно може да ти каже: „Бива си го, нали? Намерих го в Холандия.“ Сякаш го е намерил на пътя и го е пхнал в чадъра, без никой да го види.

През цялото време Бъгълс дърдореше за своя часовник. А часовникът беше наистина чудесен – старинен, цели осем стъпки висок, стъпил здраво с гравираната си дъбова кутия на пода. Неговото звучно, басово, тържествено тик-такане беше приятен съпровод на разговора ни и сякаш изпълваше стаята с особен уют и достойнство.

Дълго обсъждахме покупката. Бъгълс говореше колко много му харесвал звукът на бавното, сериозно тиктакане и как, като останел сам с часовника в притихналата къща, изпитвал чувството, че води разговор със стар и мъдър приятел, който му разказва за някогашни времена, когато хората са били други и са живеели и мислили друго.

Часовникът направи силно впечатление на жена ми. По пътя към дома тя беше замислена и мълчалива, а когато вече се прибрахме, каза: „Защо и ние да не си купим такъв часовник? Ще имаме в къщи един стар приятел, който ще се грижи за всички.“ На нея очевидно ѝ се струваше, че той ще наглежда и малката.

Познавам един човек в Нортхемптъншиър, от когото купувам понякога стари мебели. Обърнах се към него и той ми отговори веднага, че разполагал тъкмо с това, което търся. (При него винаги се намира всичко. В това отношение ми върви.) Имал чудесен старинен часовник, какъвто отдавна не му бил попадал. Прилагаше снимка и подробно описание и питаше дали да ми го изпрати.

Като разгледах снимката и прочетох подробното описание, реших, че точно такова нещо ми трябва. Писах му: „Изпратете го незабавно.“

След три дни на вратата се почука. Това, разбира се, се е случвало и друг път, но аз го разказвам само защото има връзка с часовника. Прислужницата ми съобщи, че вън ме чакат двама мъже и аз излязох.

Бяха носачи. Като погледнах разписката и разбрах, че ми носят часовника, казах небрежно: „Ах, да, качете го горе.“

Носачите възразиха, че за съжаление не знаят как да го качат горе.

Слязох долу заедно с тях и видях един, приклучен направо на площадката сандък. Първото ми впечатление беше, че това е същият сандък, в който някога е била докарана в Лондон Иглата на Клеопатра (Иглата на Клеопатра – обелиск, пренесен в началото на 19-и век от Египет

и поставен в Лондон на булеварда край Темза. – Б. пр.). Те казаха, че това било моят часовник.

Донесох брадва и лост, наех още двама яки безделници и петимата поработихме здраво около половин час. Най-после сандъкът отстъпи пред нашите усилия, след което движението по стълбището беше възстановено за радост на останалите наематели.

Качихме часовника горе, сглобихме го и аз го поставих в един ъгъл на трапезарията.

Отначало часовникът проявяваше много голяма склонност да се поваля напред и да пада върху хората, но аз не жалех пирони, винтове и дъсчици и най-сетне стана възможно да се живее с часовника в една стая. Аз обаче бях изтощен до смърт и като превързах раните си, легнах да спя.

Посред нощ жена ми ме събуди, силно разтревожена от обстоятелството, че часовникът ударил тринайсет пъти и ме попита на кого от близките ни според мен това предвещава смърт.

Отговорих ѝ, че не зная, но се надявам да се отнася за кучето на съседите.

Жена ми упорито повтаряше, че според нейното предчувствие щяло да умре нашето детенце. И нищо не беше в състояние да я успокои. Едва когато се наплака хубаво, тя заспа.

Цялата следваща сутрин ѝ внушавах, че сигурно е сбъркала броя на ударите, докато успях да я накарам да се усмихне. Вечерта обаче часовникът пак удари тринайсет пъти.

Страхът я връхлетя с нова сила. Сега вече беше твърдо уверена, че и малката, и аз сме обречени и че скоро ще остане бездетна вдовица. Опитах се да обърна всичко на шега, но това още повече я натъжи. Каза ми, че сигурно и аз мисля като нея, а само се преструвам, за да я успокоя, но тя щяла да посрещне храбро ударите на съдбата.

Най-много обвинения отправи към Бъгълс.

През нощта часовникът не пропусна да направи мрачното си предказание. Тоя път жена ми реши, че то се отнася до леля ѝ Мария, но очевидно се примири с това. Продължаваше обаче да съжалява, че съм купил часовника и се чудеше дали някога ще се излекувам от безумната си страст да пълня къщата с всякакви глупости.

На другия ден часовникът отброи четири пъти по тринайсет удара. Това развесели жена ми и тя каза, че ако всички умрем, няма да е толкова страшно. Навярно щяла да се появи някаква чума или грипна епидемия и щяла да ни замъкне в гроба едновременно. Тя беше почти доволна

от тази перспектива.

Междувременно часовникът осъди на смърт всички наши роднини и приятели и мина на съседите.

В продължение на няколко месеца той по цели дни само отброяваше своите убийствени тринайсет удара, докато тази кланица ни дойде до гуша, а на цели мили около нашата къща не остана жива душа.

Тогава часовникът внезапно реши да обърне нова страница, престана да убива хора и започна да бие съвсем невинно – по трийсет и девет и по четирийсет и един пъти. Любимото му число е трийсет и две, но веднъж отброи цели четирийсет и девет удара. Повече от четирийсет и девет пъти не е бил никога. Не знам защо и никога няма да го разбере, но не е бил.

При това той не бие през правилни интервали, а когато му хрумне. Понякога бие три-четири пъти за един час, друг път не се обажда никак по половин ден. Наистина – съвсем чудат и смахнат часовник!

Много пъти съм си мислил да го дам на поправка и да го превърна в порядъчен часовник, но някак свикнах с него и започнах да обичам подигравателното му, иронично отношение към времето. Той очевидно не изпитва никакво уважение към него и дори сякаш нарочно се стреми да го оскърби. В два и половина например бие трийсет и два пъти, а само след дваайсет минути отмерва тържествено един часа.

Възможно е той наистина да е изпълнен с презрение към своя господар и иска да го накара да почувствува това. Казват, че няма герой, който да изглежда такъв в очите на своя слуга. Възможно е и за помътените очи на своя стар слуга дори суровото време с неговото каменно лице да изглежда слабо и смъртно – или поне само малко по-дълговечно от обикновените смъртни. Възможно е, тиктакайки в продължение на толкова години, часовникът да се е убедил в нищожността на времето, което изглежда така велико и могъщо за нашите плахи човешки очи. Възможно е, като се подсмива горчиво и отброява по трийсет и пет или четирийсет удара, той да му казва: „Аз добре те познавам, Време. Макар и да изглеждаш богоподобно и страшно, ти не си нищо повече от призрак – един сън, какъвто сме всички ние. Ти си дори по-незначително и от това, защото минаваш и изчезваш. Не се страхувайте от него, безсмъртни хора. Времето е само сянка на света на фона на Вечността.“

КРАЙ

© 1970 Красимира Тодорова, превод от английски

Jerome K. Jerome
Clocks, 1891

Сканиране, разпознаване и редакция: Теодора, 2008

Публикация

Джером К. Джером

Празни мисли на един празен човек

Избрани разкази

Издавателство „Народна култура“, София, 1970

Съставителство и превод от английски: Красимира Тодорова

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/7351>]